

Використання та розвиток ідей Ф. Фребеля збагачує українську педагогіку та сприяє появі нових цікавих освітніх програм. Проте, ця стаття не висвітлює повною мірою проблему соціалізації особистості в системі Фребеля та її вплив на процес соціалізації в цілому. Надалі слід провести комплексний аналіз процесу соціалізації особистості у дошкільних навчальних закладах, включаючи вивчення педагогічної спадщини видатних педагогів ХХ століття (А. Макаренка, О. Сухомлинського та інших), що окреслює перспективу нашого подальшого дослідження.

Література

1. Борисова З. Фрідріх Фребель – засновник ідеї дитячого садка: (220 років від дня народж. та 150 років від дня смерті) / З. Борисова // Дошкіль. виховання. – 2002. – № 12. – С. 5 – 7.
2. Каташинська І. Концепція гри у педагогічній системі Ф. Фребеля: [Реформування освітньої практики. Вплив ідей провідних педагогів Заходу на характер, зміст і методику навчально-виховного процесу в школах України] // Рідна школа. – 2004. – № 7 – 8. – С. 62 – 64.
3. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: „Академвидав”, 2006. – 456 с.
4. Мудрик А. Введение в социальную педагогику: Учебн. пособ. для студентов. – М., 1997. – 365 с.
5. Фребель Ф. Будем жить для своих детей / Сост. и пред. Л.М. Волобуева. – М.: Карапуз, 2001.- 288 с.
6. Фребель Ф. Дитячий садок: Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки / За заг. ред. З.Н. Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – 511 с.

УДК 378.147+811.11

В.О. Береза

КРИТИЧНЕ ТА КРЕАТИВНЕ МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Анотація. В статті розглядаються питання формування навичок іншомовного спілкування на основі розвитку критичного та креативного мислення у студентів. Розвиток цих стилів мислення сприяє виробленню стратегій мовної та соціальної поведінки, які є одними з основних факторів становлення національно свідомого громадянина.

Аннотация. Данная статья рассматривает формирования навыков иноязычной речи на основании развития критического и креативного мышления в учащихся. Развитие этих стилей мышления помогает вырабатывать стратегии языкового и социального поведения студентов, которые являются одними из основных факторов становления национально сознательного гражданина.

Annotation. The article deals with the question of acquiring habits of foreign language communication in the process of forming critical and creative thinking. These two styles of thinking help in elaborating strategies of students' language and social behavior which are one of the main factors in forming of a nationally conscious citizen.

Ми живемо у стрімко мінливому світі. Кожний день приносить людству нові знання, нові відкриття. Наявна ж інформація швидко застаріває. Крім того, завдяки Інтернету кожному відкритий доступ до будь-якої інформації. Все більше зростає роль

комунікації, особливо міжнародної, міжнаціональної, що потребує досконального володіння мовою та методами оцінки інформації, її швидкого переосмислення. Все це вимагає нових підходів до навчання.

По-перше, інформативна роль викладача відходить на другий план, а основною стає роль організатора навчального процесу. По-друге, в учнів потрібно розвивати навички і уміння самостійного володіння матеріалом, критичного його осмислення і застосування на практиці. Саме розвитку цих навичок і вмінь і покликана сприяти методика критичного мислення [9, 21].

Навчання комунікації переслідує декілька цілей у процесі навчання іноземної мови. Мовленнєва діяльність є особливим видом людської діяльності, що визначається як активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та обумовлений ситуацією спілкування процес прийому і видачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей між собою [3, 133]. Ми розглядаємо мовленнєву діяльність як самостійний вид діяльності, що пов'язаний з іншими видами діяльності, у разі потреби обслуговує їх, а також задовольняє людську потребу у спілкуванні.

Спілкування розуміють значно ширше. Воно визначається як процес, в якому здійснюється раціональна й емоційна взаємодія людей, виявляється і формується спільність їх думок, поглядів, згуртованість і солідарність, визначається спосіб життя. У процесі спілкування відбувається *обмін* діяльністю, *способами* та *результатами* діяльності [4, 77], тобто мовленнєва діяльність співвідноситься із спілкуванням, як часткове і ціле.

Задля успішної практики мовлення і формування навичок спілкування іноземною мовою у процесі навчання потрібно забезпечувати різні види мовленнєвої активності: *ситуативне навчальне мовлення* і *спонтанне мовлення*, спрямоване на вирішення поставленої проблеми [1, 87].

При спонтанному мовленні активізується такий компонент когнітивного навчання як проблемність і змушує мовця застосовувати операції аналізу й синтезу, що розвиває їх критичне мислення. Критично мислити не означає критикувати. *Критичне мислення* трактується як прагнення усе аналізувати, піддавати оцінці, не приймати все на віру; уміння правильно, об'єктивно оцінювати свої дії, здібності, виявляти та визначати свої помилки, піддавати критичному розгляду пропозиції та судження інших людей [5, 100]; майстерне, відповідальне мислення, яке приводить до правильного висновку, бо воно ґрунтується на певних критеріях, є самокоригуючим і відповідає контексту [6, 50]. Одним із видів мовленнєвої діяльності, який сприяє формуванню навичок критичного мислення, є дискусія. Залучення студентів до навчальної штучно створеної дискусії сприяє виробленню у них навичок та вмінь ведення дискусії, відстоювання своїх поглядів у реальному житті, надає їм впевненості у собі і заохочує до подальшого навчання. Серед основних напрямів розвитку критичного мислення у процесі вивчення іноземної мови є розвиток мовлення, вміння висловлювати свою думку та викладати проблему або питання, вільно користуючись лексичними та ідіоматичними виразами, на основі грамотної побудови речень та словосполучень; навичок сприйняття інформації іноземною мовою та її розуміння, адекватне реагування [8, 138].

Звісно, будь-яка мовленнєва діяльність іноземною мовою повинна мати мотивацію. За умови мовленнєво-розумової активності іноземною мовою пізнавальний процес стає специфічним, тобто більш вибіркоким у напрямках, обмеженим у проблемах і висновках, згорнутим у обсязі, зниженим у темпах, затрудненим у судженнях, і тому обов'язковим є наявність головного елемента мовленнєвої діяльності – мотивації [7, 7], тобто

усвідомлення проблеми і способів її розв’язання мовленнєвими засобами з критичним осмисленням матеріалу.

Одним із факторів успішного навчання є задоволення від навчання. Студенти мають цінувати знання, навчальний процес і прикладати зусилля до створення власної бази знань та розвитку критичного і креативного мислення. Навчальний процес, навчання іноземній мові зокрема, повинен заохочувати учнів залежно від ситуації переключатися від одного типу на інший. Це означає, що студенти мають вчитися гнучко використовувати ці два типи мислення. Один із засобів розвитку такої гнучкості – описати студентам різні завдання, а потім запитати в них, який тип мислення найбільш ефективний для вирішення кожного із завдань. Вони ж, у свою чергу, повинні підтвердити свої відповіді і виконати завдання, використовуючи оптимальний серед них. Можна також попросити описати альтернативні стилі мислення, які могли б бути використані для щоденних завдань. У випадку з формуванням навичок мовленнєвої діяльності іноземною мовою це сприяє плавному переходу від навичок ситуативного мовлення до спонтанного з пошуком не шляхів вирішення поставленої проблеми, а з реальним її вирішенням (головне не процес, а результат), від генерування та створення нових продуктивних ідей до реального вирішення загальнолюдських проблем. Більшість діяльності у процесі навчання при активізації мислення сприяє розвитку його аналітичності (критичності) – навчання студентів розумінню вимог (*claims*), побудови логічної аргументації під час ведення дискусії. Крім того, це розвиває їх креативне мислення, що фокусується на виробленні ідей, генеруванні можливостей, пошуку не однієї, а декількох вірних відповідей (шляхів вирішення, аргументів).

Обидва типи мислення – критичне та креативне – важливі для процесу навчання комунікації іноземною мовою, адже спочатку ми аналізуємо проблему, потім вибираємо найбільш релевантний підхід до її вирішення і прораховуємо доцільність та ефективність обраного підходу. На практиці обидва види мислення працюють нерозривно одне від одного, адже будь-який мислинневий процес завжди містить елементи критичного осмислення та креативності. Проте, незважаючи на їх спільне включення у процесі мислення, є деяка різниця між критичним та креативним мисленням. Роберт Харіс запропонував наступну таблицю різниці між двома типами мислення [2, 1]:

Критичне мислення:	Креативне мислення:
<ul style="list-style-type: none"> •аналітичне •конвергентне •вертикально спрямоване •містить ймовірність •базується на судженнях •сфокусоване •об’єктивне •задіює ліву півкулю мозку •вербальне •лінійне •результат – аргументація, умививід 	<ul style="list-style-type: none"> •генеративне •дивергентне •спрямоване в бік •містить можливість •базується на припущеннях •розсіяне •суб’єктивне •задіює праву півкулю мозку •візуальне •асоціативне •результат – новизна, широкий вибір

Як видно із таблиці, критичне і креативне мислення нерозривно пов'язані і присутні у будь-яких мисленневих операціях. Отже, виникає необхідність формувати навички критичного і креативного мислення у студентів, щоб вони виходили за рамки простого „зазубрювання” чи пасивного сприйняття до розуміння й оцінювання ситуації та матеріалу.

Деякі вчені вказують на наступне визначення критичного мислення, як на якість особистості, що виявляється у здатності суб'єкта адекватно розуміти думки інших, екстраполювати головну ідею у змісті, усвідомлювати і співставляти багато точок зору, висловувати тезис та аргументувати його. Критичне мислення забезпечує процеси самопізнання, самоосвіти, самореалізації особистості. Властивостями критичного мислення, які дозволяють осмислити його як особисте досягнення індивіда, є *рефлексивність* (уміння працювати не лише зі знаннями, але й зі способами їх отримання), *прагматичність* (уміння застосовувати отримані знання), *суб'єктивність* (вбудова отриманих знань у систему цінностей особи, систему його досвіду) [10, 13]. Способи формування критичного мислення багато в чому співпадають з дослідницькою діяльністю: зіткнення з трудністю теоретичного і практичного характеру; сприйняття фактів з метою визначення і постановки проблеми; висунення гіпотези; розробка гіпотези експериментальним шляхом; перевірка гіпотези за допомогою нових експериментів.

Найбільш ефективними для розвитку критичного мислення є методи проблемного та дослідницького навчання, які дозволяють залучати студентів до „відкриття для себе” нових знань на основі конструювання і вирішення реальних проблем [10, 14].

Важливо зазначити, що ключами розв'язання будь-якої проблеми є зацікавленість та бажання її вирішити у поєднанні з позитивним ставленням до проблеми, адже основна задача – це вирішення проблеми, а не пошук шляхів. Якщо один шлях вирішення не працює, потрібно переходити до іншого і ніколи не говорити „Це не можна зробити!”. Позитивний настрій важливий для всього, включаючи і формування критичного мислення. Крім того, важливим компонентом розвитку навичок критичного мислення є мотивація. Якщо студенти змотивовані активно брати участь у процесі спілкування, формуючи навички критичного і креативного мислення, від такого спілкування вони отримують надзвичайне задоволення, що сприяє легкому протіканню процесу навчання іноземної мови.

Однією із задач навчання іноземної мови є формування комунікативної компетентності, що, на нашу думку, нерозривно пов'язано з розвитком критичного і креативного мислення студентів. В іншому випадку їх комунікація буде простою, неефективною і безбарвною. Студенти повинні мислити критично, а діяти креативно, що приведе у кінцевому результаті до формування навичок професійного мовлення іноземною мовою, і тому студентів потрібно заохочувати до роздумів і побудови власних припущень у процесі критичного осмислення матеріалу.

Суттю критичного мислення є визначення понять, їх осмислення та обговорення. Коли студенти вміють досліджувати та повністю визначати поняття або явища та слово, яке його називає, то вони мають міцні знання. Коли студенти можуть розглянути асоціативний зв'язок між двома поняттями або більше та відстежити, як змінюються умови в результаті цих асоціацій, то вони здобули необхідні докази, мають певну позицію, необхідну для проведення дискусій. Цей внутрішній та особистісний процес визначення явища, встановлення певних критеріїв оцінювання інформації та власний вибір того, що особистість вважає істиною, є істотним у критичному мисленні.

Головною бідою вищої освіти на сьогодні залишається те, що педагогічні прийоми у своїй переважній більшості застосовуються для закріплення готових знань; студентів не вчать моделювати і складати текстові завдання; завдання і питання використовують для перевірки предметних знань, умінь і навичок, а не для діагностики рівня розвитку мислення студентів; під час виконання завдань організовується синтетична діяльність студентів, а не аналітично-синтетична [11].

Ефективність вирішення проблеми формування критичного мислення залежить від вибору підходів як загальної теоретико-методологічної стратегії. Найбільш продуктивними вважаються культурологічний, діяльнісний, системний, особистісно-орієнтований, мотиваційний, рефлексивний та синергетичний підходи. Педагогічні умови, за яких формування критичного мислення проходить найбільш успішно, є наступними: сформованість у студентів пізнавальної мотивації; наявність дослідницького середовища, у якому у повному обсязі проявляються логічні і змістові форми наукової дискусії, наукового діалогу, студенти здійснюють інтелектуальну, діяльнісну й особистісну рефлексію; підготовленість викладачів до діалогової організації навчального процесу [10, 16].

Література

1. *Budai Laslo*. English Grammar. Theory and Practice. – Nemzeti Tankönyvkiado. 1999. – 321 p.
2. *Harris, Robert*. Creative Problem Solving: A Step-by-step Approach. – www.virtualsalt.com – P. 1.
3. *Зимняя И.А.* Психология обучения неродному языку. – М.: Русский язык, 1991. – 221 с.
4. *Пассов Е.И.* Урок иностранного языка в средней школе. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1998. – 223 с.
5. Соціально-психологічний словник / Ав.-уклад. *В.М. Галицький, О. В. Мельник, В. В. Синявський* – К., 2004. – 250 с.
6. *Марк Вайнштейн*. Критичне мислення як основа демократичного навчання // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 49 – 51.
7. *Мильруд Р.П.* Основные способы стимулирования речемышлительности на иностранном языке // Иностранные языки в школе. – № 9. – М., 1996. – С. 6 – 12.
8. *Тарасова О.* Критичне мислення як мета й інструмент у вивченні іноземної мови // Освіта й управління. – 2003. – Т. 6. – № 2. – С. 135 – 138.
9. *Солошко Н. І.* Методика критичного мислення як інструмент самостійного опанування навчального матеріалу // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – № 2. – С. 21 – 24.
10. *Мороченкова И. А.* Проблемы и пути формирования критического мышления студентов университета // Профилактика психического насилия и манипулирования сознанием та розвиток критичного мислення в молодіжному середовищі. – К.: Укр. Центр політ. Менеджменту, 2005. – С. 12 – 16.
11. *Тягло А. В., Воронай Т. С.* Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века. – Харьков: Ун-т внутр. дел, 1999. – 285 с.